

A literatura medieval II

Exercicios de autoavaliación

1. Le a seguinte cantiga e indica o xénero ao que pertence. Explica o refrán, o paralelismo e o leixaprén. Que paisaxe suxire?

Vayamos, irmana, vayamos dormir
nas rrybas do lago, hu eu andar vy
a las avex meu amigo.

Vaiamos, hirmana, vaiamos folgar
enas rribas do lago, hy eu vi andar
a las avex, meu amigo.

Enas rribas do lago, hy eu vi andar
seu arco na mão as aves ferir,
a las aves, meu amigo.

Seu arco na mano as aves ferir,
e las que cantavan léixalas guarir,
a las aves meu amigo.

Fernand'Esquio

2. Le a seguinte cantiga e responde:

"¡E irei, madre, a Vigo!"

Mandado hei comigo
ca vén meu amigo
¡E irei, madre, a Vigo!

Comigo hei mandado
ca vén meu amado
¡E irei, madre, a Vigo!

Ca vén meu amigo
e vén san e vivo
¡E irei, madre, a Vigo!

Ca vén meu amado
e vén vivo e são
¡E irei, madre, a Vigo!

Ca vén san e vivo
e del rei amigo
¡E irei, madre, a Vigo!

Ca vén vivo e sao
e del rei privado

¡E irei, madre, a Vigo!

Martín Codax

a) O xénero da cantiga

- Comenta o significado de *mandado*, *hei*, *privado*. Que sentimento expresa a cantiga?

- Investiga quen era Martín Codax.

b) Estrutura e técnicas literarias

- Sinala as estrofas, a rima dos versos e o refrán. Busca exemplos de palabra volta e rima derivada. Explica o paralelismo e o leixaprén.

- Tenta dividir a cantiga en tres partes que obedezan respectivamente a estas tres mensaxes: anuncio da chegada do amigo, estado de saúde do amigo, relación do amigo co rei.

- Relaciona o tema da cantiga co carácter cortesán desta lírica (os trovadores adoitaban ser guerreiros que servían ao rei na guerra, estaban lonxe da amada, volvían de tarde en tarde...).

c) Valoración e xuízo crítico

- Valora a actitude da amiga ante a chegada do amigo. Comenta o refrán.

- A quen se dedicou o Día das Letras do ano 1998?

3. Cita e explica a pronuncia de tres sons que existisen no galego medieval e que hoxe xa non aparecen no galego normativo.

4. Comenta a orixe xeográfica dos trovadores da escola galego-portuguesa e por que usaban o galego-portugués nas súas composicións.

5. Comenta tres características salientables da cantiga de amigo.

6. Explica tres subxéneros da cantiga de amigo.

7. Indica, de forma razoada, os motivos polos que esta cantiga é unha cantiga de amigo:

*Fui eu a San Servando por veer meu amigo
e non o vi na ermida, nen falou el comigo,
namorada!*

*Desseron-mi mandado do que muito desejo,
ca verr' a San Servand' e pois eu non o vejo,
namorada!*

Johan Servando

8. Explica as formas *veer*, *nen*, *desejo*, *mi*, *vejo* que aparecen na cantiga anterior. Compáraas coas formas normativas actuais.

9. Comenta como aparece a paisaxe na cantiga anterior.

10. Clasifica razoadamente polo tema ou motivo a cantiga anterior. Relaciónaa con outras do mesmo tema que liches noutros documentos.

11. Por que algúns lingüistas prefiren falar de *galego medieval* en vez de *galego-portugués*?

12. Explica como combina a cantiga de amigo a tradición literaria popular coa lírica cortés culta. Podes usar como exemplos as cantigas vistas na unidade.

13. Relaciona a cantiga de amigo coas *kharxas*. Que eran as *cantigas de muller*?

14. Le a seguinte cantiga e responde:

Foi un día Lopo jogar

a cas dun infançon cantar;
e mandou-lh'ele por don dar
três couces na garganta;
e fui-lh'escass', a meu cuidar,
segundo com'el canta.

Escasso foi o infançon
en seus couces partir en ton,
ca non deu a Lopo, enton,
mais de três na garganta;
e mais merece o jograron,
segundo com'el canta.

Martín Soarez

a) Caracterización e identificación do texto:

- Comenta as grafías que máis contrastan coa lingua actual.
- Indica se é de escarnio ou maldicir e o seu tema.

b) Estrutura e técnicas literarias:

- Indica se a cantiga é de refrán ou mestría. Estrofas singulares ou unissonans
- Análise métrica e valor do aumentativo *jograron*.

c) Valoración e xuízo crítico:

- Relaciona o tema da cantiga coa vida dos trovadores e xogres nas cortes medievais.

15. Cita e comenta os temas que tratan as cantigas de escarnio e maldicir.

16. Cal é a distinción entre cantigas de escarnio e cantigas de maldicir? É doada de facer?

17. Que eran os *prantos*? Coñeces algún?

18. Le o fragmento da seguinte cantiga de *Afonso X* e establece o xénero ao que pertence de forma razoada. Indica tamén se é de refrán ou de mestría, o tipo de estrofas e se as estrofas son unissonans ou singulares:

O que da guerra levou cavaleiros
e a sa terra foi gardar dinheiros
non ven al maio.
O que da guerra se foi con maldade
e a sa terra foi comprar erdade,
non ven al maio.

19. Indica outros recursos literarios que presenta esta cantiga: anáfora, paralelismo, antítese, paronomasia, etc. A que ciclo temático de Afonso X pertence esta cantiga?

20. En que dúas clases se dividen as *Cantigas de Santa María*?

21. Por que ten tanta importancia na Idade Media a literatura de tema relixioso?

Solucións

1. Le a seguinte cantiga e indica o xénero ao que pertence. Explica o refrán, o paralelismo e o leixaprén. Que paisaxe suxire?

Cantiga de amigo con refrán (3º verso de cada estrofa). As dúas primeiras estrofas son paralelísticas e o mesmo ocorre coas dúas últimas. O leixaprén vese porque o primeiro verso da terceira estrofa repite o segundo da segunda estrofa; o primeiro verso da cuarta estrofa repite o segundo da terceira. A cantiga pode suxerir unha paisaxe campestre nun monte onde hai unha lagoa facendo referencia ao tóxico do locus amoenus.

2. Le a seguinte cantiga e responde:

a) O xénero da cantiga

- Comenta o significado de *mandado*, *hei*, *privado*. Que sentimento expresa a cantiga? *Mandado*, 'recado ou aviso'; *haber* como 'ter'; *privado* como 'conselleiro, protexido'. A cantiga expresa o desexo da rapaza de verse co amigo aínda que lle custe ferro e fariña e se opoña a nai.
- Investiga quen era Martín Codax.
Sinalar o carácter de xograr, compositor ou segrel de Martín Codax e a súa vinculación coa paisaxe viguesa.

b) Estrutura e técnicas literarias

- Sinala as estrofas, a rima dos versos e o refrán. Busca exemplos de palabra volta e rima derivada. Explica o paralelismo e o leixaprén.
A cantiga presenta paralelismo e leixaprén. Presenta como rima derivada *amado* e *vivo*. Como palabra volta aparece *amigo*.
- Tenta dividir a cantiga en tres partes que obedezan respectivamente a estas tres mensaxes: anuncio da chegada do amigo: *Mandado hei comigo / ca vén meu amigo / ¡E irei, madre, a Vigo!* / *Comigo hei mandado / ca vén meu amado / ¡E irei, madre, a Vigo!* Estado de saúde do amigo: *Ca vén meu amigo / e vén san e vivo / ¡E irei, madre, a Vigo!* / *Ca vén meu amado / e vén vivo e são / ¡E irei, madre, a Vigo!*, relación do amigo co rei: *Ca vén san e vivo / e del rei amigo / ¡E irei, madre, a Vigo!* / *Ca vén vivo e sao / e del rei privado / ¡E irei, madre, a Vigo!*
- Relaciona o tema da cantiga co carácter cortesán desta lírica (os trovadores adoitaban ser guerreiros que servían ao rei na guerra, estaban lonxe da amada, volvían de tarde en tarde...). Pode relacionarse co ambiente cortesán pois o amigo parece vir de servir ao rei.

c) Valoración e xuízo crítico

- Valora a actitude da amiga ante a chegada do amigo. Comenta o refrán: cómpre valorar a actitude decidida da rapaza de ir ao encontro do amigo, mesmo por enriba da vontade da nai, como ben expresa o refrán da cantiga.
- **A quen se dedicou o Día das Letras do ano 1998?** O Día das Letras Galegas de 1998 dedicouse aos tres poetas do mar de Vigo: Meendiño, Martín Codax e Johan de Cangas.

3. Cita e explica a pronuncia de tres sons que existisen no galego medieval e que hoxe xa non aparecen no galego normativo.

O son fricativo prepalatal sonoro representado por *j+a,o,u* ou *g+e,i*: *ja*, *gente*. Debemos salientar que se conservan estes sons dialectalmente na Limia Baixa. O son africado dentoalveolar sonoro representado por *c+e,i* ou *ç+a,o,u* e o correspondente sonoro representado por *z*: *coraçón*, *razón*.

4. Comenta a orixe xeográfica dos trovadores da escola galego-portuguesa e por que usaban o galego-portugués nas súas composicións.

Eran non só de todos os puntos da península Ibérica, senón incluso de Provenza, como Arnaldo, ou mesmo italianos como Bonifacio Calvo. Usaban o galego-portugués porque era considerado lingua propia da lírica.

5. Comenta tres características salientables da cantiga de amigo.

Está posta na boca dunha muller, son poemas de tema amoroso e neles sempre aparece a palabra *amigo*.

6. Explica tres subxéneros da cantiga de amigo.

Mariñas ou barcarolas, que transcorren nunha paisaxe ou ambientes mariñeiros. *De romaría*, que tratan dun encontro ou cita amorosa co gallo dunha romaría. *Bailada*, a rapaza entretén a espera do amigo bailando soa ou coas amigas.

7. Indica, de forma razoada, os motivos polos que esta cantiga é unha cantiga de amigo:

Aparece a palabra *amigo* xa no primeiro verso, está posta na boca dunha rapaza e toca un motivo típico da cantiga de amigo: o encontro ou cita co gallo dunha romaría.

8. Explica as formas *veer*, *nen*, *desejo*, *mi*, *vejo* que aparecen na cantiga anterior. Compáraas coas formas normativas actuais.

Veer do latín *videre*: o *i* breve latino evoluciona a *e* pechado; a consoante oclusiva sonora intervocálica pasa a fricativa e pérdese. As dúas vogais *e* acabarán por fundirse nunha soa. *Nen*, do latín *nec*. O *n* final desenvólvese, trala perda do */-k/* final, por influencia da consoante nasal implosiva. O actual *nin* prodúcese pola tendencia a pechazón do *e* átono. *Desejo* procede do latín vulgar *desidium*, coa palatalización e posterior enxordecemento do grupo *di*. *Mi* procede do latín *me*; esta forma con *i* débese á influencia do dativo *mihi*. *Vejo* é o actual *vexo*, do latín *video*: o *i* breve pasa a *e* pechado, e o grupo *d+iode* palatalízase na palatal sonora, que na lingua actual se enxordece.

9. Comenta como aparece a paisaxe na cantiga anterior.

Como é propio da cantiga de amigo, aparece suxerida unha paisaxe rural agradable polas connotacións que rodean á palabra *San Servando*, nome dunha ermida e dunha romaría.

10. Clasifica razoadamente polo tema ou motivo a cantiga anterior. Relaciónaa con outras do mesmo tema que liches noutros documentos.

É unha cantiga de romaría, pois a amiga pensa atoparse co amado co gallo dunha romaxe.

11. Por que algúns lingüistas prefiren falar de *galego medieval en vez de galego-portugués*?

Porque naceu do latín vulgar falado na actual Galicia e de alí foi avanzando cara ao sur de Portugal segundo ía avanzando a Reconquista.

12. Explica como combina a cantiga de amigo a tradición literaria popular coa lírica cortés culta. Podes usar como exemplos as cantigas vistas na unidade.

As cortes gustan de xogar cos elementos populares da rapaza namorada, das romarías, da canción popular, etc. Non obstante, nelas aparecen o amor cortés, símbolos e técnicas da lírica provenzal, como podemos ver nos símbolos que utiliza D. Denís ou mesmo as alusións a actividades propias da corte. Por outra banda, reparemos en que non están escritas por mulleres: trovadores homes finxen ou supoñen o que sente a muller.

13. Relaciona a cantiga de amigo coas *kharxas*. Que eran as *cantigas de muller*?

As *kharxas* son poemiñas anónimos escritos en mozárabe en que tamén se expresa unha rapaza. Parece que na Europa medieval había un xénero da lírica popular que era a canción de muller.

14. Le a seguinte cantiga e responde:

Suxerimos o seguinte: cómpre comentar grafías e sons como *j de jogar*, *ç de infancon*, *lh'ele*, o *ss* xordo de *escasso*, etc.

A cantiga é claramente de maldicir, pois ata o nome do xogar criticado se cita.

Con todo, como xa dixemos, a crítica actual consideraría a un escarnio literario.

Salientemos que é unha cantiga de refrán e de estrofas singulares. O verso 4 de cada estrofa queda solto, sen rima, e repite a mesma palabra *-garganta-* polo que é un caso de *palavra perduda* e palabra rima -pois repite a mesma palabra na mesma posición de rima-.

Son estrofas capfinidas porque o primeiro verso da segunda estrofa repite a palabra *escasso*, que aparece no último verso da primeira estrofa. Existe a *palabra equívoca* entre *en ton* -2, II- e *enton*, -3, II-: soan igual, pero teñen significado diferente e ata son palabras distintas. Hai rima derivada entre 1, I *-jograr-* e 5, II *-jograron-*. O aumentativo *jograron* é claramente despectivo. Hai tamén correspondencia paralelística entre o verso 5 de I e o 1 de II, pois repiten o mesmo concepto coa palabra *escasso*. Fixémonos na aliteración *don dar*, mesmo na harmonía imitativa do golpe dos couces que suxire a acumulación dos des co n, tamén do fonema oclusivo /k/, etc. Sinalemos os disfemismo *couces* e ata o ton caricaturesco que fai que os reciba na garganta: mesmo parecen os xestos de debuxos animados ou dunha película cómica de cine mudo. Vexamos o efecto humorístico: os primeiros versos da primeira estrofa fannos pensar na brutalidade do nobre que dá couces; o derradeiro verso da estrofa e o refrán xustifican o castigo desmedido e ata irreal, por hiperbólico e caricaturesco.

A crítica a outros trobadores e xograres era un tópico das cantigas de escarnio: de aí que a moderna investigación estableza o subxénero do *escarnio literario*.

15. Cita e comenta os temas que tratan as cantigas de escarnio e maldicir.

Crítica dos defectos, especialmente da avaricia e prepotencia, de clases sociais como a nobreza e o clero; sátira do mal comportamento da nobreza nas guerras; críticas literarias contra outros trobadores, xograres e soldadeiras; reflexións de tipo filosófico-moral sobre a mentira, etc.

16. Cal é a distinción entre cantigas de escarnio e cantigas de maldicir? É doada de facer?

As cantigas de escarnio representan os vicios e defectos por palabras de dobre sentido que o lector debe descubrir. As de maldicir presentan estes vicios e defectos e mesmo as persoas que os teñen.

17. Que eran os *prantos*? Coñeces algún?

Era un poema destinado a laiar a morte dunha persoa e adoitaba salientar as virtudes dunha persoa morta. Pero da Ponte foi un grande autor de prantos e destacan os que compuxo na honra da raíña dona Beatriz de Suabia.

18. Le o fragmento da seguinte cantiga de Afonso X e establece o xénero ao que pertence de forma razoada. Indica tamén se é de refrán ou de mestría, o tipo de estrofas e se as estrofas son unissonans ou singulares:

Estamos ante unha cantiga de escarnio político. Está formada por dísticos que riman en consonante. Estas estrofas son singulares, pois non repiten a rima. Por outra banda, é unha cantiga de refrán.

19. Indica outros recursos literarios que presenta esta cantiga: anáfora, paralelismo, antítese, paronomasia, etc. A que ciclo temático de Afonso X pertence esta cantiga?

Observemos o comezo anafórico das dúas estrofas e o paralelismo literario que hai entre as dúas estrofas, pois expresan a mesma idea con distintas palabras. Salientemos a antítese irse da guerra -ir para a súa terra- e mesmo a paronomasia que se establece nestas oracións co verbo ir, que só se distinguen polo uso de preposicións diferentes e antitéticas: da-a. Pertence ao ciclo das cantigas de escarnio político que Afonso X escribe con motivo do mal comportamento da nobreza na guerra de Granada.

20. En que dúas clases se dividen as *Cantigas de Santa María*?

Narrativas, que relatan milagres da Virxe. De loor, que aparecen cada nove cantigas narrativas, e gaban a Virxe.

21. Por que ten tanta importancia na Idade Media a literatura de tema relixioso?

Porque a Idade Media é unha época teocéntrica e profundamente relixiosa. Por outra banda, a Igrexa utilizou a literatura para estender entre o pobo os dogmas relixiosos e mesmo para incitar á piedade con vidas de santos, poemas relixiosos, etc. A mesma organización social feudal considerábase un trasunto da Santísima Trindade.